

В. В. Гальцова, завідувача лабораторією кафедри кримінального права № 2 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ДО ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СІМ'Ї, ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кези присвячені проблемі кримінальної відповідальності за злочини проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. Відзначається, що у чинному КК наявні окремі норми, що передбачають відповідальність за відповідні посягання. В той же час наводиться, що такі норми поміщені законодавцем у різних розділах КК, логічно не об'єднані і не систематизовані за ознаками родового об'єкта. З метою усунення деяких недоліків пропонується всі злочини проти сім'ї і неповнолітніх виокремити в самостійний розділ, який слід розмістити в Особливій частині КК після розділу «Злочини проти життя та здоров'я особи».

Кезисы посвящены проблеме уголовной ответственности за преступления против семьи, прав и интересов несовершеннолетних. Отмечается, что в действующем УК имеются отдельные нормы, предусматривающие ответственность за соответствующие посяательства. В то же время отмечается, что такие нормы помещены законодателем в разных разделах УК, логически не согласованы и не систематизированы при знаках родового объекта. С целью устранения имеющихся недостатков предлагается все преступления против семьи и несовершеннолетних выделить в самостоятельный раздел, который следует разместить в Особливой части УК в разделе «Преступления против жизни и здоровья человека».

Theses are devoted to the problem of criminal responsibility for crimes against family, rights and interests minor. It is marked, that in operating Criminal Code there are separate norms that envisage responsibility for corresponding encroachments. It is marked at the same time, that such norms apartment a legislator in different divisions of Criminal Code generally not concerted and not systematized on the signs of family object. With an aim the removal of present defects is offered all crimes against family and minor to distinguish in independent division that it follows to accommodate in Special part of Criminal Code in a division «Crimes against life and health of person».

1. У ч. 3 ст. 51 Конституції України встановлено, що сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою. Із даного конституційного положення випливає, що сім'я, сімейні відносини, права й інтереси

неповнолітніх становлять єдиний блок суспільних відносин, які знаходяться у непорушній єдності, взаємопов'язані між собою та доповнюють одні одне. Охорона цих відносин з боку держави має важливе значення для укріплення їх міцності й стабільності та пов'язана із виконанням сім'єю своїх надзвичайно важливих функцій у суспільстві й державі щодо виховання неповнолітніх, всебічного захисту прав та інтересів останніх, оскільки неповнолітні (особливо діти) внаслідок їх фізичної та розумової недостатньої зрілості потребують спеціального захисту. Захист сім'ї, сімейних відносин, прав та інтересів неповнолітніх здійснюються й за допомогою кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за посягання на зазначені суспільні відносини. Все це вказує на те, що в суспільстві усвідомлюється соціальна цінність сім'ї та визначається її вирішальна роль у вихованні, формуванні та розвитку дитини. Саме тому захист сім'ї, сімейних відносин, прав та інтересів неповнолітніх від суспільно небезпечних посягань, безперечно, повинні здійснюватися з боку держави із застосуванням кримінально-правових заходів. Таким чином, виходячи із надзвичайно важливих функцій і завдань сім'ї як первинного осередку суспільства, в тому числі з виховання дітей, їх кримінально-правова охорона від суспільно небезпечних посягань є важливим завданням держави.

2. Чинний КК України містить норми щодо кримінальної відповідальності за окремі посягання на сім'ю та неповнолітніх. Однак вони поміщені законодавцем у різних розділах КК, логічно не узгоджені і не систематизовані за ознаками родового об'єкта. Наприклад, «Експлуатація дітей» (ст. 150 КК), «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (ст. 150¹ КК) включені законодавцем у розділ III «Злочини проти честі, волі та гідності особи»; «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст. 155 КК), «Розбещення неповнолітніх» (ст. 156 КК) – у розділ IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності»; «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» (ст. 164 КК), «Злісне невиконання обов'язків по догляді за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка або піклування» (ст. 166 КК), «Зловживання опікувальними правами» (ст. 167 КК), «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» (ст. 168 КК), «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (ст. 169 КК) – у розділ V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»; «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (ст. 304 КК) – у розділ XII «Злочини проти громадського порядку та моральності»; «Спонукання неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК), «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» (ст. 324 КК) – у розділ XIII «Злочини у сфері

воїх наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».

З огляду на те, що ці злочини віднесені законодавцем до різних розділів Особливої частини КК, слід зробити висновок, що вони мають різні родові об'єкти. Але ж фактично при вчиненні вказаних злочинів заподіюється шкода насамперед й безпосередньо суспільним відносинам у сфері сімейних відносин, а також суспільним відносинам, які забезпечують належний фізичний, інтелектуальний та культурний розвиток дитини.

3. Існуючий у чинному кримінальному законодавстві (*de lege lata*) підхід до вирішення питань щодо кримінальної відповідальності за злочини проти сім'ї та неповнолітніх і місія цих норм, що передбачені у системі Особливої частини КК, уявляється недосконалим. Він не забезпечує необхідного комплексного кримінально-правового захисту сім'ї, прав та інтересів. На наш погляд, такий підхід у чинному кримінальному законодавстві вказує на недостатність: 1) всієї системи злочинів, що посягають на вказані суспільні відносини, та визначеності їх об'єктивних і суб'єктивних ознак; 2) установа оптимальних санкцій за злочини проти сім'ї та неповнолітніх, які повинні бути збалансованими і відповідати тяжкості злочинів, передбачених у відповідних статтях КК; 3) організаційних заходів відносно практики застосування кримінального законодавства щодо вказаних злочинів, яка повинна ураховувати особливості цих злочинів і покарання, що підлягають застосуванню за них.

4. Вказані недоліки, безумовно, свідчать про незадовільне рішення у чинному КК проблеми кримінально-правової охорони сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. Саме тому з метою удосконалення системи чинного кримінального законодавства, ми в порядку *de lege ferenda* пропонуємо такі пропозиції. Зокрема, виокремити кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за злочини проти сім'ї та неповнолітніх в окремий і самостійний розділ КК під назвою «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», розмістивши його після розділу «Злочини проти життя та здоров'я особи», до якого слід віднести: «Експлуатація дітей», «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка або піклування», «Зловживання опікунськими правами», «Розголошення тасмниці усиновлення (удочеріння)», «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)», «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», «Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу», «Схиляння неповнолітніх до

вживання одурманюючих засобів». У подальшому можливе визнання й інших суспільно небезпечних діянь, які посягають на ці суспільні підосини і можуть бути додатково вказані як злочини у цьому розділі КК України, наприклад, насильство у сім'ї, насильство відносно неповнолітніх, жорстоке поводження у сім'ї та відносно неповнолітніх тощо. Таким чином, є всі підстави визнати суспільні відносини, які забезпечують нормальний розвиток та функціонування сім'ї, а також належний фізичний, інтелектуальний та культурний розвиток неповнолітніх, родовим об'єктом вказаних злочинів. На підтримку висловленої точки зору щодо удосконалення системи норм Особливої частини КК щодо виокремлення спеціального розділу КК, в якому були б розміщені норми, які передбачали б відповідальність за злочини проти сім'ї і неповнолітніх, свідчать також й висловлені достатньо схожі позиції інших науковців із кримінального права – П. П. Андрушка, О. І. Белової, Л. В. Дороні, І. О. Зінченко, С. Я. Лихової, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, З. А. Тростюк та ін., які зазначену групу злочинів так само відносять до злочинів проти сім'ї та неповнолітніх. У кримінальному законодавстві більшості зарубіжних країн групу злочинів проти сім'ї та неповнолітніх виокремлено у самостійний розділ або главу.

5. До проблем кримінальної відповідальності за злочини проти неповнолітніх слід віднести також й те, що у багатьох нормах Особливої частини КК, на жаль, не передбачено посиленого правового захисту неповнолітніх. Ми вважаємо, що у низці норм КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за окремі види злочинів проти неповнолітніх, слід зберегти (а в деяких випадках і доповнити) кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину відносно неповнолітнього», чим забезпечується тимчасом не лише диференціація кримінальної відповідальності за відповідні види злочинів, а й подальший кримінально-правовий захист неповнолітніх. Зокрема, у статтях 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», 126 «Побої та мордування», 127 «Катування», 129 «Погроза вбивством», 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини», 168 КК «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріштя)» вважаємо за доцільне передбачити як кваліфікуючу ознаку вчинення зазначених злочинів щодо неповнолітнього з установами за ці злочини більш суворого покарання, оскільки посягання на здоров'я дитини має підвищену суспільну небезпеку.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ
УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО»

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
11–12 жовтня 2012 р.

Харків
«Право»
2012

УДК 343.2/.7
ББК 67.9(4УКР)308
О-75

Редакційна колегія:
В. Я. Тацій (головний редактор)
В. І. Борисов (заступник головного редактора)
А. П. Гетьман, М. І. Панов, В. І. Тютюгін, В. С. Батиргарєєва,
Л. В. Дорош, І. О. Зінченко

Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдо-
О-75 скоплення законодавства України про кримінальну відповідальність :
матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.:
В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. :
Право, 2012. – 632 с.

ISBN 978-966-458-403-3

УДК 343.2/.7
ББК 67.9(4УКР)308

ISBN 978-966-458-403-3

- © Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2012
- © Всеукраїнська громадська організація «Асоціація кримінального права», 2012
- © «Право», 2012